

20. ASIRDA AYRILIKÇI KÜRT - ERMENİ İŞBİRLİĞİ

Ferhat ÖZCAN

AVİM, Türk-Ermeni sorununun içerisinde yer alan, Türkiye'yi hedef alan ayrılıkçı Kürt-Ermeni ilişkilerini ve işbirliğini incelemek üzere yeni bir araştırma ve çalışma başlatmıştır. Bu konuda genel bir bakış sağlamak ve başlatılan bu çalışmanın ana başlıkları hakkında fikir verebilmek üzere, ilk aşamada geçmiş olaylara ilişkin, aşağıda yer alan kronolojik kilometre taşları dökümü ortaya çıkarmıştır.

1898-1899: Kürtlerle itilaf maksadıyla ilk teşebbüsler, Taşnaksutyun komitesinin yayın organı olan Troşak gazetesi vasıtasıyla Cenevrede basılan Arap harfleri ile yazılmış Kürtçe bildirimlerin Ermeni propagandacılar tarafından Kürtler arasında dağıtılmasıyla başladı.[1] Bu bildirimler, yurtdışında bulunan ve Taşnaklarla işbirliği halinde olan bazı Kürt aydınlarının kaleminden olup, Kürtlere geçmiş bir kenara bırakarak Ermeni kardeşleriyle ittifak halinde olmaları salık veriliyordu.[2]

1916: Erzincan'ın Ruslar tarafından Temmuz 1916'da işgalinin ardından Rus ordusunda bulunan gönüllü Ermenilerden Govdinli Murat Paşa ve Rus Kumandanı Lahof, Dersimli Kürt aşiretlerine, işbirliği yapmak için haber gönderdiler ve Türk ordularına karşı elbirliğiyle hücumla davet ettiler. Bu davete Elaziz vilayeti, Koruk köyünden olup alay kumandanı vazifesiyle orduda bulunan Kürt Mustafa Vefa icabet etti ve taburuyla beraber Erzincan cephesinden Ruslara katıldı. Kürdistanın kurulması hakkında da Ruslarla istişareler de başladı. Dersim civarında, Fıratın güney ve doğusunu kapsayacak şekilde bir Kürdistan, taraflarca da tanındı. Fakat 1917 Rus İhtilalinin ardından Ruslar bölgeden çekilmeye başlamışlar ve Ermeni Murat Paşa Dersimlilerden Koçgiri aşireti reisi Alişer Efendi ile kalıcı bir ittifak teminine çalışmışsa da anlaşamadıklarından girişimleri başarısız olmuştur.[3]

1919: Paris Barış Konferansında Kürt Şerif Paşa ile Ermeni Bogos Nubar Paşa, Kürdistan ve Ermenistan kurulması konusunda anlaşdılar. Bu yönde İtilaf Devletleri nezdinde çeşitli denemeler de yapan ikili, Kürdistan ve Ermenistan ile ilgili ortak bir muhtıra vermeyi kararlaştırdılar.[4] Fakat Kürtler nezdinde Şerif Paşanın temsilcileri olmadığı yönündeki protestolar, bu girişimi de akim bıraktı.

--Musul Meselesi ve Hatay Meselesi nedenleriyle ayrılıkçı Kürt-Ermeni ittifakı, 1920'lerde ve 1930'larda İngilizler ve Fransızlar tarafından desteklenmiştir.--

1927: Şeyh Sait İsyanının ardından bazı ayrılıkçı Kürt önde gelenleri, İngiliz mandasındaki Irakın Rewanduz Kasabasında, kaymakam Seyyit Tahanın evinde toplantılar düzenlemeye

başladılar. Fakat bu toplantılarda Kürtlerin örgütlenme tecrübelerinin olmadığını gören İngilizler, Taşnak Partisi ile görüşerek Kürt ve Ermeni davalarını birleştirme yönünde işbirliğine gidilmesini tavsiye etti.[5] Her iki tarafın da benimsemesi amacıyla Kürtçe "benlik" anlamına gelen "hoybon" ile Ermenice "yurt" anlamına gelen "haypun" kelimelerinin kaynaştırılması ile "Hoybun" adında mutabık kalındı. Nihayet 21 Haziran 1928, Halep'te Hoybun ve Taşnak Cemiyetleri resmen görüşmüş ve bir antlaşma imzalamıştır. Bedirhan Aşireti'nden Celadet Ali Bedirhan ile Vahan Papazyan'ın başkanlığında Türkiye'ye karşı Kürt-Ermeni işbirliği de böylece sağlanmış oldu. Buna göre;

1. Ermeni Taşnak Cemiyeti Kürt Milleti ile aralarında geçmiş olan maceraları unutmuş ve bir ittifak yapmıştır. Kürt Hoybun cemiyeti de hakiki düşmanlarını anlayarak Ermeni Milleti ile ittihat ederek ortak amaçlar için kuvvetlerini harcayacaktır.

2. Kürt istiklalini temin ve milli amaçlarını temin etmek için siyasi, idari ve askeri bütün kuvvetlerini Taşnak Cemiyeti memnuniyetle ortaya koyacaktır.

3. Ermenistan ve Kürdistan sınırları her iki cemiyet mührü ile tasdik edilen haritalardaki gibidir...

...bu şekilde devam eden maddeler, genel olarak Kürt Hoybun Cemiyeti ile Ermeni Taşnak Cemiyeti'nin Türkiye'ye karşı birlikte hareket edeceklerini taahhüt ettikleri bir metnin ayrıntıları şeklindedir.[6]

1929: Bedirhanlardan Süreyya Ali Bedirhan, "Türkiye'ye Karşı Kürdistan'ın Davası" adlı kitabında Ermeni-Kürt ittifakına dair; "1927 Ekim'inde, Kürt halkını temsil eden Hoybun ve Ermeni halkının temsilcileri, Türk'ü ortak düşmanları bilerek ve çıkarlarının birliğini kabul ederek genel bir uzlaşmaya vardılar. Irkımın adına ben, yiğit Ermeni halkına derin sempatici ifade ediyor ve onların, bağımsız ve birleşik bir Ermenistan yolundaki meşru isteklerine saygı duyduğumuza inanmalarını istiyorum.[7]

20 Nisan 1929: Dâhiliye Vekâletinden Riyaset-i Cumhur Katib-i Umumiliğine gönderilen bir belgede, Taşnakların, Ermeni muhacirleri Türk hududuna yerleştirerek bir Ermeni Ocağı tesis etmek ve bu şekilde Kürtlerle işbirliği yapmak maksadında oldukları ve hatta bu hususta Kürtlerle Taşnaklar arasında bir de itilaf akdedildiği; Suriyeye iltica eden Kürtler ve Ermenilerden mürekkep çeteler teşkil edilerek bu çetelerin Türkiye'ye karşı faaliyete geçecekleri; Kürtlerin Suriyenin çeşitli şehirlerinde komita teşkilatı vücuda getirmekle meşgul oldukları ve Taşnakların da her tarafta Kürtlere azami destek ve yardım gösterdiklerinden bahsedilmektedir.[8]

18 Temmuz 1929: Dahiliye Vekaleti'nden Başvekalet'e yazılan gizli bir yazıda, Suriye'de bir Kürt birliği oluşturulup bazı Ermenilerin de bu birliğe dahil olduğu, makineli tüfekler, toplar vb silahlara sahip olup İngilizlerden de uçak teminine çabaladıkları bildirilmiştir.[9]

Temmuz 1929: Halep'te başta Celadet Ali Bedirhan olmak üzere bazı ayrılıkçı Kürtçülerin ve Vahan Papazyan, Hırşak Papazyan gibi Ermenilerin katılımıyla yapılan toplantıda, Türkiye'ye karşı yapılacak bir isyan hareketinde her şeyin eksiksiz ve mükemmel olmasına dikkat edilmesine ve Suriye'deki Kürtler ile Türkiye'den gelen Kürtlerden olabildiğince yararlanılmasına karar verilmişti.[10]

5 Eylül 1929: Yine Dâhiliye Vekâletinden Riyaset-i Cumhur Katib-i Umumiliğine gönderilen başka bir belgede Taşnakların Paristeki kongresinde Ermeni Kürt işbirliğine özellikle ehemmiyet verileceği kararının çıktığından ve Süreyya Bedirhanın Kürt ve Ermenilerle meskûn şehirlerde tahrik ve ziyaretlerde bulunduğu bahsedilmektedir. Ayrıca Hedion komitasının, doğu vilayetlerinde Kürtlerle Türkler arasında muharebatın (Ağrı İsyanları kastedilmekte) halen devam ettiğinden, Hoybun komitasına katılımları artırmaya yönelik çalışmalar yaptığı da zikredilmekte. Belgede, Simon Vramyanın Troşak Gazetesinde neşredilen makalesine de yer verilmiştir. Vramyan, Kürtlerin uyanmış bir millet olup hürriyet isteğiyle ayaklandıkları, artık bu hareketin önüne geçilemeyeceği, doğu Anadolu topraklarının Kürt ve Ermenilere ait olduğunu söyledikten sonra Kürt meselesi, yakından Ermeni Meselesine merbuttur diyerek Ermenilerin Kürt uyanış hareketine azami surette yardım etmeleri gerektiğini belirtmiştir.[11]

1930, Ağrı İsyanı: Ağrı bölgesindeki Haydaranlı, Hasenanlı, Cibranlı ve diğer Kürt aşiretlerinin katılımı ve İhsan Nuri, Ermeni Zilan ile İbrahim Huske Telli'nin komuta kademesinde yer almasıyla isyan başladı. Kürt aşiretlerinin yanısıra bazı Ermeni ve Kürt çeteleri de isyana dahil oldular. İsyan, İran ve Irak'tan gelerek Zilan, Şemdinli ve Dersim Koçgirili aşiretinden Alişer'in de desteğiyle bu bölgelere yayıldı. Eylül 1930'da isyan bastırılmıştır.[12]

11 Eylül 1930: Ermeni Taşnak Cemiyeti'nin gazetelerinden Husaper gazetesinde şu ibareler yer almaktadır; "...Kürtlerle teşrik-i mesai ettiğimizden dolayı bizi tenkit eden hasımlarımız bilmelidir ki, Taşnakların yegane maksadı ebedi düşmanımız olan Türk'ü imha etmektir. Türkiye'ye nifak tohumları sokmak, Türkiye'yi zehirlemek, işte vazifelerimiz bunlardır. Bu itibarla Kürtlere yakınlık göstermek, Ermeni davasına hizmet etmek demektir...[13]

9 Temmuz 1934: Erivan'da "Birinci Kürt Umumi Konferansı" tertip edilmiş ve bu konferansın fahri başkanı Ermenistan Cumhurbaşkanı olmuştur. Cumhurbaşkanı konuşmasında Kürtlerin Ermenistan sayesinde yeniden canlandıklarını vurgulamaktadır. [14]

1936: Celadet Ali Bedirhan'ın girişimleriyle Ermeni Taşnak, Kürt Hoybun cemiyetleri işbirliğine Şam'daki Çerkez Cemiyeti de dahil olmuş ve bu üç cemiyet, 1937 yılı baharında Türkiye'de yeni bir isyan çıkartılmasına karar vererek bu konuda müttefik aşiretlere hazırlık yapmaları talimatını iletmiştir.[15]

15 Eylül 1937: Yine Dâhiliye Vekâletinden Riyaset-i Cumhur Katib-i Umumiliğine gönderilen başka bir belgede, "Irak'ın Zaho kasabasından Türkiye'ye külliyatlı miktarda silah ve cephane geçirildiği ve bu silahların Kürt Hoybun Cemiyeti maskesi altında Ermeni Taşnak Cemiyeti tarafından Kamışlı'da mukim dışı Kirkor, Hacı Bedo, Sasonlu Garo ve bazı Kürtlerin yardımıyla tedarik ve Musul Kürt aşiretleri tarafından temin edildiği haber alınmıştır." denmektedir.[16]

1937 Dersim İsyanı: İsyandaki Ermeni ve Hoybun etkisini kestirmek zordur, fakat Nuri Dersimi, kitabında; "(Dersim'de isyanı bastırmakla görevli Türk ordu komutanlarından) Abdullah Alpdoğan, bana Çorçoh Köyü'nü sordu ve ekledi: "Suriye'deki Taşnaklarla

Hoybuncular Movses Potigliyan adında bir Ermeni komitecisini Dersim'e göndermişler. Bu Ermeni Dersim'den Suriye'ye dönerken yolda yakalanmış ve ifadesi alınmadan imha edilmiştir. Söylendiğine göre bu Ermeni senin yanında da bir müddet misafir kalmış...""[17] diyerek Hoybun ve Taşnak cemiyetlerinin Dersim isyanındaki dahline bir örnek vermektedir.

--Hatay ve Musul Meselelerinin lehte yahut aleyhte çözümlenmesi ile ayrılıkçı Kürt-Ermeni işbirliği durulmuş, fakat Kıbrıs Barış Harekatı'nın akabinde tekrar canlanmıştır.--

Kasım 1974: Kıbrıs Barış Harekatı'nın ardından bazı Rum, Ermeni ve Kürt temsilcileri Sveavägen, Stockholm, İsveç'te bir toplantı düzenlediler. Türkiye'ye karşı ortak hareket kararının alındığı toplantıda şu maddeler kabul edildi;

- 1. Türkiye'de bir Kürt devleti kurulması için Ermeni ve Rum örgütleri maddi ve manevi bütün güçleri ile destek olacaklardır.*
- 2. Ermeniler ve Rumlar, özellikle batı dünyasında propaganda görevini yüklenecekler, bu arada Türkiye'deki gizli Kürt örgütlerine maddi yardım sağlayacaklardır.*
- 3. Türkiye dışındaki süikastleri, Kürt ve Rum örgütlerinin yardımı ile Ermeniler organize edeceklerdir.[18]*

8 Nisan 1980: ASALA ve PKK, Lübnan'ın Sayda şehri Sidon mahallinde, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi lideri George Habash himayesinde, bir toplantı düzenler. ASALA temsilcisi konuşmasında, ASALA militanlarının yakında Kürt savaşçıları ile yan yana gelerek Türk Ermenistanı'nı faşist Türk rejiminden kurtaracaklarını, varlıklarını Ermenistan'ın en iç noktalarında hissettireceklerini belirtir. Toplantı sonunda iki terör örgütü Türkiye'ye karşı ortak hareket edeceklerini belirten bir deklarasyon yayımlar ve son olarak desteklerinden ötürü Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne teşekkür ederler.[19]

1980: Ermeni Yazarlar Birliği, Abdullah Öcalan'ı, "Büyük Ermenistan Hayali" fikrine olan katkılarından dolayı onur üyeliğine seçti.

9 ve 19 Kasım 1980: Türkiye Strasbourg Başkonsolosluğu'na ve Roma Türk Hava Yolları bürosuna yönelik olarak düzenlenen saldırılar, PKK ve ASALA terör örgütleri tarafından ortaklaşa üstlenilmiştir.[20]

27 Kasım 1981: Avrupa Ermeni Öğrenciler Birliği (UASE) ile Kürt Öğrenci Derneği (AKSA) Londra Şubesi, ortak bir deklarasyon ilan ederler; *"Ermeniler ve Kürtler, 500 yıl süreyle Osmanlı yönetimi altında benzer sosyoekonomik ve kısıtlayıcı kültürel koşullar altında yaşamışlar, iki halk arasındaki bütünleşmeden korkan feodal ve militarist Osmanlılar, böl ve yönet taktiği izlemişlerdir. Şu anda Türkiye ve NATO orduları için Sovyet Ermenistan'ında yaşayan Ermeni ve Kürtleri hedef alan radar istasyonları ve nükleer tesislerin yer aldığı askeri bir üs konumunda olan Batı Ermenistan (Doğu Anadolu) ve Doğu Kürdistan (Güneydoğu Anadolu) bu silahlardan arındırılmalı ve halklarımız son 60 yıldır Sovyet Ermenistan'ında olduğu gibi omuz omuza bir arada yaşayacakları yerlere*

sahip olmalıdırlar. Yaşasın Ermeni ve Kürt kurtuluş hareketleri..."[21]

31 Mayıs 1983: Armenian Struggle dergisi, ASALA'nın "Dünya Kamuoyuna ve Her Yerdeki Ermenilere" başlıklı bir bildirisini yayınlar. Bildiride, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bulunan PKK üslerine yaptığı operasyonda 22 devrimcinin kaybedildiğinden, diğer militanların Kürtlerle birlikte Türklere karşı savaştığı bilgilerine yer verilir.[22]

1987: PKK ile Ermeniler arasında bir anlaşma yapılmıştır. Söz konusu anlaşmanın hükümleri şunlardır;

1.Ermeniler PKK terör örgütü içinde eğitim faaliyetlerinde bulunacaklar.

2.PKK terör örgütüne her yıl için adam başına 5.000 ABD Doları ödenecek.

3.Ermeniler küçük çaplı eylemlere katılacaklar.[23]

18 Nisan 1990: PKK-ASALA ilişkilerinden sorumlu Hermez Samurouyan adlı şahısla birlikte yapılan toplantıda şu kararlar alınmıştır;

1.PKK ve ASALA terör örgütlerinin artık ortak yönetilecektir.

2.Türkiyede güvenlik kuvvetlerine yönelik eylemlerde istihbaratı Ermeniler yapacak.

3.Muhtemel devrimden sonra elde edilen topraklar eşit olarak bölüşülecek.

4.Kamp masraflarının % 75ini Ermeniler karşılayacak.

5.Türkiyedeki metropol şehirlerde eylemler yapılacak.[24]

6- 9 Ocak 1993: Beyruttaki iki ayrı kilisede, Lübnan Ermeni Ortodoks Başpiskoposu, Ermeni Parti yetkilileri ile 150 gencin katıldığı toplantılarda şu kararlar alınmıştır;

1.Türkiyede -PKK terör örgütü ile yapılan mücadele kastedilerek- iç savaş devam edecek, Türk ekonomisi sıfır noktasına gelecek ve vatandaşlar baş kaldıracaklardır.

2.Türkiye bölünecek ve bir Kürt devleti kurulacaktır.

3.Ermeniler Kürtlerle olan ilişkilerini iyi bir şekilde yürütmeli ve Kürtlerin mücadelelerini desteklemelidirler.

4.Bugün Türklerin elinde olan topraklar, yarın Ermenilerin olacaktır.[25]

[1] Varantyan, Taşnaksutyun Tarihi, c. 1, s. 254-258'den aktaran Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Ankara 1950, s. 547.

[2] Garo Sasuni, Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri, Med Yayınevi, İstanbul 1992, s. 130.

[3] Mehmet Nuri Dersimi, Dersim Tarihi, Eylem Yayınları, İstanbul, 1979, s. 103, 104,105.

[4] Sasuni, a.g.e., s. 177.

[5] Taşnak Hoybun, ed. Yavuz Selim, İleri Yayınları, 2005, s. 22.

[6] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), (030.10.115/803/5) 96 C- 313.'den aktaran Yusuf Sarınay, Hoybun Cemiyeti ve Türkiyeye Karşı Faaliyetleri, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, s. 40 (1998), s. 215.

[7] Bazil Nikitin, Kürtler, İstanbul, 1978, c. 2, s. 26'dan aktaran Hayri Başbuğ, Kürttürkleri ve Fanatik Ermeni Faaliyetleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1984, s. 58.

[8] BCA, dolap 6, kutu 60-ı, dosya 65-ı, fihrist 2/26, 2/4:6dan aktaran Azmi Süslü, Rum-Ermeni-Hoybun İşbirliği ve Anadoludaki Toplu Mezarlar, Belleten Dergisi, s. 218 (1993), s. 253, 254.

[9] BCA, (030.10.115.803.5) 96 C/313'ten aktaran Sarınay, a.g.e., s. 224.

[10] BCA, (030.10.115.803.6) 96 C/314'ten aktaran Sarınay, a.g.e., s. 227.

[11] BCA, dolap 6, kutu 61-ı, dosya 65-ı, fihrist 2/102, (2-7)den aktaran Süslü, a.g.e., s. 258, 260.

[12] Sarınay, a.g.e., s. 227, 229.

[13] Gazeteden aktaran Başbuğ, a.g.e., s. 68.

[14] BCA, CHP Genel Sekreterliği Evrakı, (030.10.115) 96 C/-684'ten aktaran Sarınay, a.g.e., s. 233.

[15] BCA, (030.10.114.788.22) 96 C/21'den aktaran Sarınay, a.g.e., s. 234.

[16] BCA, dolap 5, kutu 52-ı, dosya 64-ı, fihrist 6/37den aktaran Süslü, a.g.e., s. 244.

[17] Dersimi, a.g.e., s. 219.

[18] Mahmut İhsan Özgen, "Ermeni Terörü ve Arkasında Gizlenen Güç", Tercüman Gazetesi, 13 Temmuz 1981, s. 9'dan aktaran Başbuğ, a.g.e., s. 101.

[19] Ercan Çitliođlu, Ölümcül Tahterevalli - Ermeni ve Kürt Sorunu, Destek Yayınları, Ankara, 2007, s. 215.

[20] <https://derinstrateji.wordpress.com/tag/pkk-ermeni-isbirligi/> (Erişim Tarihi: 13.06.2016)

[21] Çitliođlu, a.g.e., s. 210.

[22] a.g.e., s. 219.

[23] <https://derinstrateji.wordpress.com/tag/pkk-ermeni-isbirligi/> (Erişim Tarihi: 13.06.2016)

[24] <https://derinstrateji.wordpress.com/tag/pkk-ermeni-isbirligi/> (Erişim Tarihi: 13.06.2016)

[25] <https://derinstrateji.wordpress.com/tag/pkk-ermeni-isbirligi/> (Erişim Tarihi: 13.06.2016)

Yazar Hakkında :

Atıfta bulunmak için: ÖZCAN, Ferhat. 2026. "20. ASIRDA AYRILIKÇI KÜRT - ERMENİ İŞBİRLİĞİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2016 / 36. Haziran 16. Erişim Haziran 20, 2026. <https://www.avim.org.tr/Yorum/20-ASIRDA-AYRILIKCI-KURT-ERMENI-ISBIRLIGI>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

